

Lietuvių romano SSGG (stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės)

JÜRATĖ SPRINDYTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius

El. paštas: jurasp@lti.lt

Straipsnyje apibendrinamos lietuvių romano raidos tendencijos nuo tarpukario iki šių dienų. Esminė paskata tokiam visuminiam populiariausio prozos žanro įvertinimui – 75 metų sukaktis nuo Vinco Mykoliaičio-Putino romano *Altorių šešėly* pasirodymo (1933). Literatūros reiškinių sisteminimui straipsnyje pasitelkiama verslo organizacijose taikoma savianalizės schema SSGG (stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės). Lietuvių romano stiprybių sąrašui priklauso išpuoselėta realistinė tradicija, lyrizmas, etnis substratas (kostumbrizmas), magiškasis realizmas, potekstės menas; silpnybės – perdėta empirika, iliustratyvumas, menkas žanro struktūros įvaldymas, patetiškas arba verksmingas santykis su pasauliu, per mažas dėmesys formaliesiems kūrinio komponentams. Galimybių perspektyvą apibūdina europietiškos savivokos sandermė su lokalia patirtimi ir kultūros atmintimi, o grėsmės – populiariosios kultūros spaudimas. Straipsnyje daroma drąsi prielaida, kad iš naujo permaščius sovietmečiu įsigalėjusį terminą „apysaka“, dalį geriausių šio žanro kūrinių galima būtų priskirti „mažajam romanui“ (estų pavyzdžiu) ir lietuvių romano balansas būtų kur kas turtingesnis.

Raktažodžiai: lietuvių romanas, lietuvių apysaka, žanras, SSGG

TEMOS MOTYVACIJA

2008 m. sukako 75 metai nuo Vinco Mykoliaičio-Putino romano *Altorių šešėly* pasirodymo. Kaip tik šis kūrinys laikomas itin svarbia žanro raidos gaire: „tai didelės meninės vertės psichologinis romanas, paliudijęs lietuvių prozos brandumą, paskatinęs šio žanro gausėjimą, plėtrą ir įvairėjimą“¹. Visai racionalu atsispyrus nuo šios svarbios datos pažvelgti į lietuvių romano raidos kelią iš įvairių žiūros taškų, apibūdinti žanro stiprybes ir silpnybes, patyrinėti, kaip keitėsi lietuvių romanas nuo tarpukario – per sovietmečio iškraipymus ir konformizmą – iki šių dienų, kaip rašytojams sekėsi absorbuoti pasaulinę žanro patirtį ir kaip šiandien adaptuojamasi prie masinės kultūros invazijų.

Brandaus realizmo, aukštojo modernizmo, tezinio sovietmečio ir demokratiško postmodernizmo sinusoidė žymi lietuvių romano žanro transformacijų amplitudę aptariamuoju laikotarpiu. Patys *Altoriai* jau atsidūrė „šešėly“, jei *Altorius* traktuosime kaip XX a. I pusei būdingo pasiklovimo žmogaus protu ir dvasia metaforą, kurią galima gerai pailiustruoti „pasitikėjimo“ hermeneutikos postulatais – jie sietūsi su „empatija, pagarba, racionalumu, referencija, šlovinimu, šventimu, metafizika, patetika“², o šešėliai – su „įtarumo“ hermeneutikos teiginiais, t. y. su „logocentrizmo kritika, ironija, reliatyvizmu, pluralizmu, nihilizmu, tekstualumu, kalbėjimo žaismu ir fikciškumu“³.

¹ V. Zaborskaitė, *Trumpa lietuvių literatūros istorija*, II dalis, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 68.

² A. Jurgutienė, *Literatūros istoriografijos pokyčiai: tarp pasitikėjimo ir įtarumo hermeneutikos*, habilitacijos procedūrai teikiamų darbų apžvalga, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 5.

³ Ibid.

SSGG TAIKymo KULTŪROS REIŠKINIUI LOGIKA

Abreviatūra SSGG straipsnio pavadinime liudija dinamišką nūdienos kultūros būklę, kai vis dažniau meno reiškiniai traktuojami kaip kultūros industrijos dalis, kuriai aptarti naudojami ne specifiniai kurios nors meno rūšies terminai ir analizės instrumentai, o sociologijos, filosofijos, politologijos, šiuolaikinių medijų ir kt. terminai. Antra, SSGG schema padeda sisteminti labai gausią medžiagą, susijusią su aptariama lietuvių romano transformacijų eiga per ilgą istorinį tarpsnį (romano žanras itin susijęs su visuomeniniais socialiniais pokyčiais, o nuo *Altorių šešėly* pasirodymo Lietuvoje pasikeitė net trys skirtingų politinių sanklodų epochos); trečia, jaunas lietuvių romano žanras vystėsi ne tik kylančia linija; ketvirta, ši schema pasirinkta žaidybiškumo dėlei – kad padėtų inicijuoti diskusinę dvasią, tikintis kritiškos reakcijos į kai kuriuos straipsnyje pateikiamus hipotetinius svarstymus ar pernelyg problemiškus teiginius.

Romano SSGG – tai verslo organizacijų savianalizės schemas, sudarytos iš keturių kvadrantų – „stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės“ – pagal anglišką santrumpą SWOT – *Strengths* (stiprybės), *Weakneses* (silpnybės), *Opportunities* (galimybės) ir *Threats* (grėsmės), pritaikymas literatūros proceso vertinimui. Laikoma, kad stiprybės bei silpnybės yra vidinės reiškinio ypatybės, o galimybės bei grėsmės susidaro dėl išorinių veiksnių įtakos. Kad neatrodytų šventvagiška tokią metodiką praktikuoti literatūros proceso / žanro situacijai apibūdinti, pasakytina, kad ši savianalizės matrica yra naudojama ir mokslo institucijų bei mokslinės produkcijos vertinimo reikmėms⁴, taigi nepernelyg nuotolusi ir nuo mokslo sferų. SSGG – tai reiklus tiesioginis esamos būsenos apibūdinimas turint tikslą ją pagerinti. Praktika rodo dažniausiai pasitaikančius sunkumus pildant kvadrantą „Galimybės“. Apskritai tokioje analizėje turėtų vyrauti bendrosios tendencijos, o ne konkretūs pavyzdžiai (t. y. ne pavardės ir pavadinimai), nors aptariant žanro būklę ir raidą etapiniai „kokybinio šuolio“ statusą turintys romanai ryškiai ženklina transformacijų pobūdį, kaip ir tie kūriniai, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių publikavimo metu buvo mažiau aktualizuoti.

SILPNYBĖS

Kai rašytoją „veda kalbos ir lemties jėga“ (kultūrologo Vytauto Rubavičiaus teiginys), paršomi stiprūs kūriniai, tokie kaip Balio Sruogos *Dievų miškas*, Antano Škėmos *Balta drobulė*, Mariaus Katiliškio *Išėjusiems negrįžti* ar Broniaus Radzevičiaus *Priešaušrio vieškeliai*, bet literatūros istorijos analuose tokie įvykiai fiksuojami retai. Lietuvių romano „savianalizę“ tikslinga pradėti nuo silpnybių, kadangi kritiškas situacijos suvokimas dažnai prisideda prie jos įveikos. Apibūdinus silpnybes, dera kalbėti optimistine kylančia linija, kadangi šiais deklaruojamos krizės laikais reikia daugiau konstruktyvių judesių ir šviesos.

Per „Viasat History“ TV žiūrint laidą „Ar žinai, kas esi?“ apie tai, kaip žymūs žmonės, daugiausia britai ar amerikiečiai, ieško savo etnogenezės ir šaknų, sekdami protėvių pėdsakais, stulbina turtingi ir puikiai susisteminti įvairių šalių archyvai ir medžiagos gausa net iš XIX a. pradžios. Bet labiausiai lietuviui keista patirti, kai kažkieno proprosenelis buvo angliakasys, policininkas, afroamerikietis vergas, virėjas, pastorius, telefonistas, gubernantė, geležinkelietis, bet ne žemdirbys. Akivaizdu, kad mūsų romanų rašytojų protėviai arė žemę; tai savaime nėra negatyvus faktas, bet dėl tokios apibrėžtos ištisų kartų veiklos specifikos mes neturime stipraus rašytinės kultūros užnugario nacionaline kalba. Mūsų

⁴ I. Misevičienė, Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) rezultatų vertinimo metodikos SSGG (SWOT) analizė, žr. www.skvc.lt/files/praeit_pamokos/pranesimai/SSGG%20analize%202005-10-28.ppt. Interneto prieiga 2008 spalio 27.

romanas yra gana monotoniškas – tai pirmą silpnybę. Žinoma, turime dvarų kultūros atšvaitų (Šatrijos Raganos romaninės apimties apysaka *Sename dvare*), proletarinės Šančių subkultūros, reprezentuotos Vytauto Petkevičiaus sovietiniais romanais, „išėjusių negrįžti“ dokumentuotų pasitraukimo iš tėvynės istorijų (M. Katiliškio, Birutės Pūkelevičiūtės, Algirdo Landsbergio romanai), taip pat šiek tiek miestiškojo mentaliteto apraiškų (Ričardo Gavelio, Jurgio Kunčino, Ramūno Klimo kūryba), bet daugelis meniškiausių romanų susiję su žemdirbių kultūros išaukštinimu, o vėliau jos žlungančios apraudojimu; autentiškiausių prabą ir skaudžiausią išraišką ši tendencija įgavo Romualdo Granausko (*Gyvenimas po klevu, Duburys*) ir Vandos Juknaitės (*Šermentys*) prozoje. Tokia orientacija į žemdirbišką būtį yra nulemta itin sėslaus lietuvių gyvenimo būdo (antropologas prof. Gintautas Česnys, remdamasis kaukolių ir skeletų tyrimais, lietuvius laiko viena topografiškai stabiliausių ir labiausiai prie savo žemės lopinėlio prisirišusių tautų Europoje). „Kas duoda Lietuvai / panašumą į Lietuvą?“ – šia Marcelijaus Martinaičio *Kukučio baladžių* citata pradeda Vytautas Kubilius straipsnį apie tautinės savimonės pagrindus, pirmuoju bei svarbiausiu lietuviškos kūrybos archetipu neabejotinai laikydamas „žemę“: tai ne tik tūkstantmetės agrarinės sanklodos išdava, bet ir „[S]ubstancinė žmogaus ir žemės tapatybė: gimsti iš žemės ir vėl sugrįžti į jos kūną“⁵. Lietuvių literatūrai kardinalios reikšmės turinti žemės topika kartais sinonimiškai įvardijama kaip krašto sankloda, tėvynė, istorinė atmintis, gamtos išgyvenimas, vietos koloritas, regiono dvasia ir pan. Kaimo vaizdinės realijos, buities empirika ir gamtos metaforika formavo daugumą lietuvių romanų tiek išeivijoje, tiek Lietuvoje (M. Katiliškio *Miškais ateina ruduo*, Jono Avyžiaus *Kaimas kryžkelėje*, Vytauto Bubnio *Alkana žemė*, Juozo Baltušio *Sakmė apie Juzą*). B. Radzevičius nelyg aukštesnės jėgos įpareigojimą prisiėmė savo generacijos mediumo paskirtį apibendrinti kolektyvinius vaizdinius: „kaip perkrauta tavo kartos atmintis vaikystės, pokario įspūdžiais, kokie panašūs jų įvaizdžiai... Jie tarsi prašėsi sutelkiami, papildomi: tegu plykstelį visa ekspresija, tegu išsilieja“⁶. Epinė epochos genezė, psichologinis taiklumas ir vidinis monologas, atveriantis subtilias „Aš“ patirtis, sukuria šiame romane netikėtą apibendrinimo efektą ir parodo atskiro individo sąmonės decentracijos tragediją (dauguma „žemės romanų“ rėmėsi ne tiek individo, kiek kaimo bendruomenės klestėjimo arba degradacijos vaizdais). „Nebelieta žemdirbių, gyvenančių simbiozėje su gamta“⁷, o žmogaus prigimtis imama traktuoti kaip „didžiulis amoralios jėgos šaltinis“⁸. Etapinę *Priešaušrio vieškelį* reikšmę konceptualizavo net du kartus šio teksto išsamių studijų ėmėsis filosofas Arvydas Šliogeris, pagrįsdamas tezę, kad literatūra pranoksta literatūrą, kai apibendrina likimiškus bendruomenės lūžius ir ženklina pasaulėjautos bei mentalitetų kaitą (iš stabilaus žemdirbio kosmoso – į labilų miestiečio chaosą).

Kitas savo kartos manifestas – Sigitos Parulskio romanas *Trys sekundės dangaus* – buvo sutiktas kur kas santūriau negu B. Radzevičiaus romanas (po savižudybės 1980 m. rašytoją apgaubė legendos aura; be to, šiandien joks kūrinys nebegali sukelti tokio visuotinio rezonanso, kaip sovietmečiu), nors S. Parulskis taip pat talentingai apibendrina jaunesnės

⁵ V. Kubilius, *Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje*, Kaunas: Profesoriaus Broniaus Vaškio literatūrinės komparatystikos centras, 2003, p. 34–35.

⁶ *Kūrybos studijos ir interpretacijos: Bronius Radzevičius*, sud. D. Vaitiekūnas, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 27–28.

⁷ Ch. Taylor, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1989, p. 457.

⁸ Ibid.

kartos, priverstos tarnauti okupacinėje kariuomenėje ir jaučiančios visišką egzistencinę tuštumą, anomalijas. Tai karta be savybių, „kuri beveik neturi ‘savo’ muzikos, savo stabų, jokio supratimo apie tėvynę, istoriją, meilę, pinigus, šeimą, atsakomybę“⁹. Simptomiška, kad antrasis S. Parulskio romanas *Doriforė*, kuriame apnuoginta pati tekstinė rašymo prigimtis, susilaukė daugiau dėmesio, nes buvo susietas su postruktūralistiniuose tyrimuose madingomis rašymo aplinkybėmis, naujais leidybos bei literatūros sklaidos ypatumais ir su rinkodaros mechanizmų išsigalėjimu. O trečiasis neseniai pasirodęs S. Parulskio romanas *Murmanti siena* apskritai kol kas nesulaukia jokio rezonanso – galbūt todėl, kad maištingas autorius grįžo prie epinio pasakojimo tradicijos, kuri jo gerbėjams atrodo kaip anachronizmas (bet tai jau būtų kita tema).

Antra lietuvių prozos pasakojimo silpnybė – tai nuemocinto santykio („nei gaila, nei negaila“) su pasauliu nebuvimas, intonacinio registro vienpusiškumas. Lietuvių romanistams „visko gaila“, santykis su aplinka, kitais ir savimi yra kiek patetiškas arba verksmingas. Kūryboje daug „apnuogintos širdies“ poetikos ir nostalgijos. Sovietmetį ir egzodą vienija tam tikra prarasties psichologinė būseną, kai „nostalgija ištrina blogus prisiminimus ir pagražina mielus“¹⁰, todėl žvilgsniui į praeitį būdingas apologetinis tonas (ypač tai tipiška autobiografinio, memuarinio, istorinio pobūdžio romanams). Stinga blaivios analitikos, kriticizmo, ramaus konstatavimo, stiškos išminties, autoironijos, humoro.

Nepaisant V. Mykolaičio-Putino kūrybinės raiškos universalumo, jis literatūros istorikų pirmiausia pristatomas kaip poetas lyrikas, todėl natūralu, kad ir jo prozos veikalai kilę ne iš epinio mąstymo prigimties¹¹. Lyrizmas persmelkia lietuvių romano pasakotojo pasaulėjautę ir naratyvo intonacijas (net epikų prozoje, pvz., realisto *par excellence* M. Katiliškio kūryboje vis aukštinamas lyrinis pradai; dažnai minimi dabarties romanistai – J. Kunčinas, S. Parulskis, Leonardas Gutauskas, Donaldas Kajokas, Ramūnas Kasparavičius – savo kūrybinį kelią pradėjo ir nuolat reiškėsi kaip poetai). Lyrizmą būtų galima priskirti ir stiprybėms, nes geriausi kūriniai turi ryškiai išreikštą sugestyvią aurą, veikiančią skaitytoją. Visi romanai domisi „aš“ paslaptimi, giliau ar lėkščiau psichologizuoja. Dėl retrospektyvios nostalgijos dingusiam pasauliui romanai paprastai perkraunami poetine emblematika.

Chruščiovinis „atlydis“ vis dar vertinamas pakankamai entuziastingai, nes tada baigėsi teroras ir intelektualinė dykra. Literatūroje įsivyravę deheroizacijos tendencijos, kasdienybės statuso pripažinimas ir dėmesys paprasto žmogaus lemčiai. Akivaizdžiausias pokytis – romano centre atsidūrusi vieno veikėjo istorija (Mykolo Sluckio *Laiptai į dangų*), kaip opozicija buvusiam epopėjų ir panoraminių romanų monumentalumui. 1960 m. *Literatūroje ir mene* vykusioje diskusijoje apie romano būklę konstatuota, kad prasidėjo naujas prozos raidos etapas. Atsinaujinimo reikmė buvo tokia akivaizdi, kad trokštama buvo priimta už esama. Dar iki šios dienos „atlydžio“ kūriniai literatūros istorikų giriami pagal tai, kiek milimetrų anksčiau draudžiamos teritorijos atsikovodavo. Lietuvių romanistų atidumas detalei, jausminiams niuansams ir vidiniams minties krustelėjimams XX a.

⁹ S. Parulskis, *Trys sekundės dangaus*, Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 8.

¹⁰ G. G. Márquez, *Gyvenk taip, kad turėtum ką papasakoti*, iš ispanų k. vertė P. Bieliauskas, Vilnius: Alma littera, 2007, p. 24.

¹¹ V. Kubilius, 1987 m. rašydamas straipsnį apie V. Mykolaitį-Putiną lietuvių literatūros istorijai anglų k. ir bandydamas reinterpretuoti „Altorių šešėly“, dienoraštyje atvirai pripažįsta: „Taigi romanas „A.šešėly“ anaipol ne šedevras. Tik pirmoji dalis. O šiaip – tipiškas europietiškas romanas – specifiskas savo koloritu. Čia nėra tokio kūrybiškumo kaip lyrikoje. Bet turime didžiulis, nes nieko geresnio nėra. Emocinė patirtis – tai gražu, bet nedaug“ (V. Kubilius, *Dienoraščiai. 1978–2004*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 56).

7-ajame dešimtmetyje natūraliai susitelkė į vidinio monologo romano modelį, kuris vėliau buvo pakrikštytas „lietuviškąja romano mokykla“, neva ypač originaliai sujungusia psichologinę ir socialinę analizę. Ryškiausias anuometinis lietuvių literatūros kritikas ir naujosios krypties simpatikas Algimantas Bučys teigia, kad „romano struktūros šerdis – tai individo likimas nuo alfos iki omegos. Toji algebrinė formulė kiekvieną kartą gali įkūnyti įvairius temų dydžius, bet likimo matmuo liks tas pats – nuo gimimo iki mirties, nuo starto iki finišo, nuo būties iki nebūties, nuo praregėjimo iki to praregėjimo vaisių <...>“¹². Formulė aiški, paprasta. Toks vieno veikėjo prioritetas padėjo dirbtinai sukurti ir perdėtai išaukštinti neva naują fenomeną – lietuvių vidinio monologo romaną, net bandyti jį įtvirtinti kaip žanrinę kategoriją. Šio tipo romanas paskelbtas lietuvių prozos vizitine kortele SSSR ir Rytų bloko šalyse. 1968 m. mėnraščio *Pergalė* organizuotoje diskusijoje apie šios atmainos romano specifiką vienas entuziastingiausių jo puoselėtojų Alfonsas Bieliauskas deklaravo: turime žvelgti naujai, bet „tas žvilgsnis turi būti aiškiai determinuotas – tai socialistinės ideologijos žvilgsnis“¹³. Taigi laikoma duotybe, kad sąmonės „maršrutai“ iš anksto nulemti ir mąstymo laisvė bei autentiškumas determinuoti, o juk tai savaime prieštaravo nevaržomai „vidinio monologo“ literatūrinei technikai, kuri toli gražu ne visus sąmonės krustelėjimus apskritai geba verbalizuoti. Todėl „atlydžio“ periodas laikytinas tik švelnesne tikrovės klastojimo forma, ideologizavimo mutacija¹⁴. Bet apie 1964–1966 m. lietuvių proza iš tiesų tampa gerokai įdomesnė, laisvesnė, ypač mažosios žanrinės formos – novelė ir apysaka. Vidinis monologas tuomet sėkmingiausiai buvo realizuotas ne išliaupsintuose romanuose, o Sauliaus Šaltenio apysakoje *Mėnesiena*, 1968 m. publikuotoje žurnale *Nemunas* (atskleidžiama šurpi jautraus vaikinio patirtis sovietinėje armijoje).

Trečioji lietuvių romano silpnybė – pasakojimo empirizmas. Prozininkai stengėsi aprašyti tikrovę kuo adekvatesnėmis formomis; paisė materijos kontūrų, pasiklioė klasikine geometrijos erdve ir mechaniniu laiku, linijiniu pasakojimu, personažų likimus subordino išorės aplinkybėms, detaliam aprašinėjo ir tiksliai dėstė mažmožius, kitaip tariant, atidžiai piešė epochos foną ir personažų aplinką. Lietuvių rašytojų empirizmą motyvavo ir minėtas stiprus ryšys su gimtine bei agrarinės kultūros dominante, ir estetinės tradicijos inercija, neišstobulinusi įvairesnės raiškos formų. Empirizmo galia reiškėsi ir per žemės filosofiją. Vos pora metų vėliau už *Altorių šešėly* pasirodęs Petro Cvirkos romanas *Žemė maitintoja* (1935) ir savo antrašte, ir vaizdavimo objektu, ir pasakojimo strategija tapo savotiškas šios tendencijos simbolis ištisais dešimtmečiais. Vėliau šią linkmę pratęsė J. Baltušis (*Parduotos vasaros*), J. Avyžius (*Sodybų tuštėjimo metas*), Jonas Mikelinckas (*Kur lygūs laukai*) ir kt. Toks jau „ūkiškas“ lietuvių rašytojo mentalitetas: pasakotojas nuosekliai skiria pagrindinį dėmesį socialinei tikrovei ir materialiams registrams, o ne vidiniams impulsams, refleksijoms ar „dūžtančioms formoms“.

Ketvirta silpnybė – kompensacinė funkcija. Lietuvių romanas labai dažnai atlikdavo tuos uždavinius, kurių laiku ir deramai (dažniausiai dėl represyvosios ideologijos) nesugebėjo

¹² A. Bučys, *Barbarai vice versa klasikai / centras ir periferija rašytojo strategijose*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008, p. 415–416.

¹³ A. Bieliauskas, Kam rašomi romanai, *Pergalė*, 1968, Nr. 12, p. 133.

¹⁴ Privačioje erdvėje funkcionavo kritiški vidinio monologo romanų vertinimai. Antai rašytoja Aldona Liobytė 1967 m. laiške draugei itin pašaipiai apibūdina A. Bieliausko *Kauno romano* teatrinį pastatymą: „Paikumo, lekštumo ir išsibergždimo viršūnė. Kai nuėmė Bieliausko paistalus ir 'nesąmonės srautus', liko barškantis škrabalas. Veža į Kauną. Tik nei Kauno, nei romano ten nėra. Viena negabybė <...>“ (*Šmaikščioji rezistentė Aldona Liobytė: Publicistika, laišakai, atsiminimai*, parengė R. Z. Saukienė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1995, p. 165).

įgyvendinti kitos viešojo gyvenimo sferos: romanas vaizdavo istorijos kryžkeles, krizes ir lūžius – nuo pagoniškos praeities iki tautinio atgimimo ir pokario situacijos; dešimtmečiais atstojo kultūros paveldą, tautinę mokyklą, religiją, dalinės tiesos instanciją, žadino savimone, saugojo atmintį ir t. t., todėl buvo ir šiek tiek pažintinis, ir aprašomasis, ir mažumėlė didaktiškas, bet, deja, negalėjo adekvačiai vertinti Lietuvos geopolitinės padėties ir turėjo verstis „pustiesės sakymu“ (pamėgta kritiko Alberto Zalatoriaus frazė). Petro Dirgėlos liudijimu, jo istoriniai romanai *Kūlgrinda*, *Joldijos jūra*, *Anciliaus ežeras* buvo rašomi tam, kad parodytų lietuviams, jog ir iki XIX a. mes turėjome įdomią ir turtingą istoriją, bet, deja, buvo atimta galimybė laiku parašyti ją įprasminančius kūrinius. Per romanus istorija iš abstrakcijos tampa sava, atpažįstama, patirtinė. Savotišku „skolos grąžinimu“ laikytinas naujas didelio dėmesio sulaukęs Kristinos Sabaliauskaitės romanas *Silva rerum* – netikėtai pagaulus istorinis pasakojimas apie XVII a. bajorų ir miestelėnų gyvenimą, prasmingas epikos sugrąžinimas – baroko epochos rekonstrukcija.

Sovietmečiu romaną smarkiai deformavo politinės sociologinės schemas, tezių stereotipai, autoritetinis pasakojimas¹⁵. Gaila, kad laiku skaitytojų nepasiekė dar 1967 m. parašyti prasmingi tekstai – J. Mikelinso *Juodųjų eglė šalis* ir Juozo Apučio *Skruzdėlynas Prūsijoje* (pasirodę ant Atgimimo slenksčio, jie jau nebedarė ypatingos įtakos), apmaudu, kad nuo 1972 m. emigravusio Icchoko Mero, nuo 1986 m. – Sauliaus Tomo Kondroto romanų receptija ilgam nutrūko, jie nebuvo deramai integruoti į žanro raidą, ypač I. Meras.

Penktoji silpnybė susijusi su pasakojimo technika. Lietuvoje visada stigo domėjimosi žanro, struktūros, kompozicijos dalykais bei novatoriškos energijos dirbti su kūrinio forma. Dailėtyrininkas Alfonsas Andriuškevičius teigia, kad lietuvių tarpukario grafikoje nebuvo siurrealizmo: „kaltas intelektualumo stygius ir sentimentalumo perteklius“¹⁶. Atrodo, jog ši įžvalga adekvačiai taikytina ir lietuvių romanui (įtakingiausia XX a. meno srovė – siurrealizmas – nuo pat susiformavimo XX a. 3-iajame dešimtmetyje labai kritikavo realistinį pasakojimą, o romano žanrą laikė ištiktu krizės¹⁷). Nestandartiniai, laužantys žanro rėmus kūriniai Lietuvoje nei kritikos, nei skaitytojų dėsningai neatpažįstami ir ilgai nepripažįstami (Jurgio Savickio *Šventoji Lietuva*, Petro Tarulio *Vilniaus rūbas*, A. Škėmos *Balta drobulė*, R. Gavelio *Vilniaus pokeris* ir *Vilniaus džiazas*, S. Šaltenio *Kalės vaikai*, P. Dirgėlos keturių tomų veikalas *Karalystė. Žemės keleivių epas*). Mūsų dienomis situacija pakrypo pozityvesne linkme: ir Mariaus Ivaškevičiaus žaidybiška *Istorija nuo debesies*, ir Herkaus Kunčiaus postmodernūs koliažai (*Pelenai asilo kanopoje*, *Gaidžių milžinkapis*), ir R. Kasparavičiaus kalvystės ritualų mitologinimas (*Keturių sesučių darželis*) buvo laiku pastebėti ir įvertinti kaip reformatoriški kūriniai.

Tyrinėjant sovietmetį, būtina iš naujo perskaityti romanų tekstus. Turėsime konstatuoti, kad absoliuti produkcijos dauguma – teziniai normatyviniai romanai¹⁸, nes režimo suvaržytam menui būdinga ne tik idėjinė, bet ir estetinė rutina. Kaip sakytų fenomenologai, kalba čia nepagauna būties. Kai Alfredas Guščius neseniai parašytoje monografijoje (*Po aukštu dangum*, 2007) analizuoja V. Bubnio 7–9-ojo dešimtmečio kūrybą iš ano laiko pozicijos,

¹⁵ Apie tai plačiau žr.: E. Bukelienė, Socialistinio realizmo stereotipai, *XX amžiaus lietuvių literatūra*, Vilnius: Vaga, 1994, p. 198–215; A. Kalėda, *Romano struktūros matmenys*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 117–123.

¹⁶ A. Andriuškevičius, Grafikoje skendinti Lietuva, *Šiaurės Atėnai*, 2008 gegužės 16.

¹⁷ P. Chartier, *Įvadas į didžiąsias romano teorijas*, vertė D. Vaitiekūnas ir A. Kiliesaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 167.

¹⁸ B. Vaškėlis, *Žvilgsnis iš atokiau*, Vilnius: Versus aureus, 2004, t. 1, p. 443.

cituoja to meto oficiozinius reikalavimus atliepiančią kritiką ir nevengia superlatyvos leksikos, esame verčiami patikėti, kad šio rašytojo proza buvo ir išliko puikiausios kondicijos. Kritiško santykio su praeitimi stoka uždaro interpretaciją susikompromitavusių schemų rezervate. Vienintelė išeitis – literatūros palikimą interpretuoti naujoviškais rakursais ir skerspjūviais¹⁹, atskleisti jame anksčiau neaktualizuotus klodus.

Lietuvių romanui trūksta universalumo, visuotinio, stambesnių mastelių, tradicijos ir naujovių organiškos jungties. Lietuviams retai pavyksta parašyti taip, kad nestigtų įtampos ir dinamikos, kad veiksmas svyruotų tarp slėpiningos metafizinės sferos ir detektyvo intrigos. Lietuvoje nebuvo išplėtotas detektyvo žanras, nes stokota konstruktyvaus mąstymo, stiprių aistrų ir privatinės nuosavybės instituto – dauguma nusikaltimų juk padaromi dėl turto. Kaip tik rašymo technikos įvaldymas lemia, kad romanistas prikausto dėmesį ne vienu lygmeniu, veikia pašamone, derina abstraktumą ir konkretumą, kontroliuoja skaitymo greitį, o tam padeda pastraipų ritmas, ilgų ir trumpų sakinių kaita, dėsningi pasikartojimai, rišlumo pašymas, akcentai etc.

STIPRYBĖS

Stiprus yra realistinis lietuvių romanas (Ievos Simonaitytės *Vilius Karalius*, M. Katiliškio *Užuovėja*). Iš Antrojo pasaulinio karo tragikos ir gūdaus sovietmečio iškilo puikūs kūriniai – Kazio Borutos *Baltaragio malūnas* ir B. Sruogos *Dievų miškas*. Prie stiprybių priskirtinos tokios literatūrinės technikos kaip alegorija, ironija, magiškas realizmas, parodija, elipsė, potekstė ir prasminė pauzė, alternatyvios realybės versijos²⁰. Dauguma šių naujovių pirmiausia išbandomos novelės ir apysakos žanruose. Taip buvo lavinamas ir adresatas, kuris mokėsi dekodavimo meno.

Nuo empirikos pertekliaus rašytojus gelbėjo lyrizmas, transformavęs epinę pasakojimo struktūrą. Su lyrinio stiliaus dominante susijusi daugumos „tyliojo modernizmo“ opozicionierių kūryba sovietmečiu. Lyrinio stiliaus rašytojas subjektyviai interpretuoja tikrovę, o ne kopijuoja jos plastinį vaizdą. Lyrizmas traktuotinas ne vien kaip emocinis pakilumas ar jausmų perteklius, nerimo ar pesimizmo nuotaikų išsakymas, bet kaip lyrinis pasaulio regėjimo ir pasaulio skaidymo būdas – dėmesys mažiems dalykams ir reiškiniams, kai įprasminata ir menkiausia gyvenimo smulkmena, mažų formų ir formatų adoravimas (L. Gutausko romanai). Lyrinis eilėraštis ir novelė iki šiol tebelaikomos labiausiai ištobulintomis mūsų literatūros žanrinėmis formomis (tokiai A. Zalatoriaus, V. Kubiliaus, Vandos Zaborskaitės, Viktorijos Daujotytės ir kitų literatūrologų išsiskynusiai nuomonei neprieštarauja ir kelis dešimtmečius romano žanro mįslę minęs Algimantas Bučys – „šiandien galėtume pasidžiaugti ir pasididžiuoti tik vadinamaisiais mažaisiais žanrais“²¹). Lietuvos kraštovaizdis yra minimalizuotų proporcijų, neturime megapolių – visa ko miniatiūrizacija galbūt yra mūsų mentaliteto bruožas.

Meniška visaverčiai yra lietuvių etnocentristinės orientacijos romanai. Čia tiktų svetimos kultūros suformuluota, bet šviežiai skambanti sąvoka, kuri neblogai nusako ir mūsų tendenciją – kostumbrizmas (isp. *costumbre* – paprotys) – XIX a. ispanų ir Lotynų

¹⁹ J. Avyžiaus romano analizei pritaikius Pierre'o Bourdieu sociologinę perspektyvą, per keturių skirtingų romano personažų-menininkų laikyseną rekonstruojamas sovietmečio meno lauko vaizdas (L. Jakonytė, Menininko karjeros scenarijai Jono Avyžiaus *Chameleono spalvose*, *Teksto slėpiniai*, 2008, p. 5–20).

²⁰ V. Kelertienė, *Kita vertus: Straipsniai apie lietuvių literatūrą*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 138.

²¹ A. Bučys, *ibid*, p. 309.

Amerikos literatūros ir dailės srovė, kuriai būdinga liaudies buitines, papročių, gamtos vaizdai, nacionalinės savimonės žadinimas, patriarchalizmo ir etnografinio savitumo aukštynimas (I. Simonaitytės *Aukštųjų Šimonių likimas*, P. Cvirkos *Meisteris ir sūnūs*, K. Borutos *Mediniai stebuklai*). Gabrielis García Márquezas teigė: „Kostumbrizmas, regioninis reiškinytis, „iš pradžių davęs tiek daug gerų atnaujinimo pavyzdžių, sykiu **fossilizavo** [pabraukta mano – J. S.] didžiąsias nacionalines temas, besistengiančias atverti atsarginius išėjimus“²². Taigi akivaizdu, kad iš pradžių buvusi stiprybių sąrašė, tendencija po kurio laiko virsta savo priešybe ir tampa tam tikru prozos pasakojimo evoliucijos stabdžiu. Magiškas realizmas formavosi kaip tik iš priešpriešos kostumbrizmui. Laimė, G. G. Márquezas bendravo su kai kurių pažiūrų veikėju Fidelio Castro ir poetu Luisu Aragonu, tad jo kūrybai kelias į sovietiją buvo laiku praskintas, o XX a. 6-ojo dešimtmečio karta laiku jį perskaitė ir pamilo, ėmė remtis kaip prototipu. Be Lotynų Amerikos prozos patirties absorbavimo nebūtų atsiradusi tokia aniems laikams nebūdinga S. T. Kondroto kūryba. G. G. Márquezo romanai *Šimtas metų vienatvės* ispanų kalba buvo išspausdintas 1967 m., o 1972-aisiais jau išverstas į lietuvių kalbą. Šis ekskursas priskirtinas galimybių sferai: kai laiku atsiranda iš ko pasimokyti ir kai yra noras transformuoti įsisenėjusius pasakojimo stereotipus, tai labai praverčia visam literatūros procesui.

Vienas šio straipsnio tikslų – ne išvardyti ir ekstensyviai aptarti kuo daugiau pozityvių ar negatyvių lietuvių romano ypatybių, bet pateikti konkretų pasiūlymą, kaip galėtų būti pagausintas meniškai stiprių lietuvių romanų kiekis. Tam tereikia atlikti nedidelį žanrų perdisklavimą. Šiam siūlymui yra natūrali motyvacija, t. y. palanki dabartinė metodologinė ir rinkos konjunktūra: savotiškas žanro, kaip literatūrologijos sąvokos, nureikšminimas ir marginalizacija, žanrų definicijų ignoravimas ir žanrų ribų nepaisymas. Komerciniam tikslui leidyklos tituluoja romanais kamerinius, menkos apimties ir silpno siužeto eskizus ar užrašus primenančius tekstus, kurie anksčiau vargiai būtų nusipelnę net apysakos žanro statuso.

V. Mykolaitis-Putinas 1931 m. per Kalėdas Nicoje rašydamas „Autoriaus žodį“ savo romano *Altorių šešėly* pirmajam leidimui ištaria konceptualiai svarbų žodį „apysakininkas“:

„Kaip tapytojas ieško savo savo paveikslam jo kūrybinį pajėgumą žadinančių modelių, įdomių veidų ir peizažų, taip lygiai ir apysakininkas renkasi atkurti tokį gyvenimą ir tokius žmones, kurie duotų jam įdomių situacijų, išpūdingų konfliktų ir drąsių galimybių. Tokis ir yra kunigo gyvenimas“²³.

„Apysakininkas“ V. Mykolaičiui-Putinui yra prozos kūrėjo, istorijos pasakotojo sinonimas, bet ne žanro atributorius. Tyrinėjant lietuvių apysakos žanro raidą ir genotipą, teko prieiti prie išvados, kad apysakos terminas buvo įdiegtas ir išpopuliarintas kaip sovietinės literatūrologijos ingredientas²⁴. Kuo nedidelis Antano Vaičiulaičio romanai *Valentina* romaniškesnis už J. Apučio stambaus formato tekstą *Vargonų balsas skalbykloje*, vadinamą apysaka? Daugelyje geriausių lietuvių apysakų žmogaus buvimas prisodrintas esminio problemiško, o meninė konstrukcija grakšti ir kondensuota. Gal iš tiesų mes esame turtingesni nei manome? Romanais galėtų būti laikomi Šatrijos Raganos *Senam dvare* ir Vaižganto *Dėdės ir dėdienės*, Rimanto Šavelio *Amžinoji šviesa* ir R. Granausko *Gyvenimas po klevu*, J. Mikelinsko *Trys dienos, trys naktys* ir Dalios Urnevičiūtės *Leona*, R. Klimo *Gintė*

²² G. G. Márquez, *Gyvenk taip, kad turėtum ką papasakoti*, p. 476.

²³ V. Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1992, t. 5, p. 8.

²⁴ Žr. plačiau: J. Sprindytė, *Lietuvių apysaka*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 13–26.

ir jos žmogus ir Vidmantės Jasukaitytės *Stebuklinga patvorių žolė* (sąrašą būtų galima tęsti: Valdo Papijevio *Užmaršties slėnis*, Emos Mikulėnaitės *Ona*, Vytauto Martinkaus *Šuo, kuris paliovė lojęs* ir t. t.). J. Kunčino *Tūlos* (1993) – galbūt geriausio 10-ojo dešimtmečio romano – pirmasis teksto variantas buvo vadinamas apysaka (šį faktą užfiksavo režisierė Agnė Marcinkevičiūtė dokumentiniame filme „Beveik laimingas“ – paties J. Kunčino ranka užrašyta „apysaka“ ant 1991 m. datuoto ir autoriaus piešiniais iliustruoto rankraščio). Šiandieninė žanro samprata puikiai leidžia tuos anksčiau dėl tam tikros konjunktyros (o iš dalies ir dėl inercijos) apsakomis tituluotus kūrinius vadinti romanais. Estų kritikai sovietmečiu buvo įsivedę „mažojo romano“ terminą, o mes inertiškai nusekėme rusų tradicija ir puoselėjome apsakos sąvoką (pagal rusų *novelcť*). Istoriskai apsakos, kaip žanro, kategorija susiklostė vėlai ir pripažįstama ne visose literatūrose – žiūrint kaip ir kada kurioje šalyje susiformavo novelės, apsakymo, romano terminai ir išsigrūnino juos atitinkantys žanro pavzdžiai. Tarpukario Lietuvoje apysaka buvo laikomas „mažesnio tūrio romanas“²⁵.

Sovietmečiu romanas pretendavo, tiksliau, buvo priverstas pretenduoti, į „epochos tiesą“ ir todėl cenzūros buvo labai prižiūrimas, o apysaka liko daug laisvesnė, mažiau konformistiška. Apysakos terminas buvo labiau maskuojantis ir savaip naudingas bei parankus, siekiant kuo mažiau atkreipti literatūros prievaizdų dėmesį, todėl ir plačiau paplitęs. Šiandien tik nuo literatūrologų valios priklauso, ar drįsime koreguoti žanrines kūrinių paantraštes ir didžiutis, kad turime tikrai daugiau gerų romanų, negu manėme, tik jie buvo kitaip vadinami.

GALIMYBĖS

Romanas laikomas universaliausiu, visagališkiausiu literatūros žanru: „Romanas yra laisviausia ir talpiausia literatūrinė forma, geriausiai apimanti dvi logiškai nesuderinamas, bet praktiškai sugyvenančias dabartinio žmogaus puses: kategoriškumą visuotiniuose dalykuose ir reliatyvumą asmeniniuose, aiškumą, kai reikia spręsti, ir sutrikimą, kai reikia veikti. Dėl šios ypatybės romanas negali būti nepopuliarus“²⁶. XX a. 9-asis dešimtmetis išryškino visų XX a. klestėjusių pasakojimo tendencijų kertinius bruožus, pademonstravo jų diferencinę amplitudę ir lietuvių romanistų gebėjimą juos akceptuoti. Atsiradus milžiniškai verstinių kūrinių pasiūlai, galimybių mastas tikrai išaugo. Deja, sekama vidutinio standarto europiniais romano modeliais (tai liudija ir noriai eskaluojamas „euroromano“ pavyzdys). Tikroji produktyvi galimybė būtų ne sekti, imituoti ar kopijuoti, o pranokti labiausiai paplitusius užsienietiško romanų stereotipus, t. y. sukurti savitą pasakojimo kodą. B. Radzevičius yra sakęs: „Taigi literatūroje perspektyvu tai, kas žmogui bei visuomenei svarbu gyvybiškai“²⁷. Perspektyviausia atrodo derinti europietišką savivoką su vietine patirtimi ir kultūros atmintimi. Tokia linkme įtikinamai dirba, tarkim, serbų rašytojas Miloradas Pavičius, kuriantis biblines sakmes ir metafizinius trilerius, originaliai panaudodamas tautinės ir pasaulinės mitologijos patirtį (*Vidinė vėjo pusė, arba romanas apie Herą ir Leandrą, Antrasis kūnas*). Bet lietuviams dera prisiminti: „Mūsų pagreitintame kelyje nebuvo ir nėra kai kurių esminių Vakarų kelio taškų“²⁸.

²⁵ J. Ambrazevičius, *Literatūros teorija. Poetika*, Kaunas, 1930, p. 128.

²⁶ A. Zalatorius, *Prozos gyvybė ir negalia*, Vilnius: Vaga, 1988, p. 79.

²⁷ *Kūrybos studijos ir interpretacijos: Bronius Radzevičius*, p. 25.

²⁸ A. Sverdiolas, *Lėkštutėlė lėkštelė: Keli dabartinės Lietuvos viešosios erdvės ypatumai*, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 43.

Šiandienos lietuvių romanuose galime įžiūrėti nemaža sąsajų su užsienio rašytojų kūryba, o naratyvines mūsų romanistų strategijas neabejotinai veikia Johno Irvingo, Italo Calvino, Milano Kunderos, Umberto Eco, Eliaso Canetti, Margaret Atwood, Bohumilo Hrabalo, Johno Fowleso ir kitų rašytojų reprezentuojami pasakojimo modeliai. Kita vertus, lietuvių romanistai nebūtinai sąmoningai seka užsienietiškais pirmavaizdžiais. Pvz., Jolitos Skablauskaitės romanai savo gotišką prigimtį artimi britų romanistės Angelos Carter kūriniais, o P. Dirgėlos romanų ciklas *Karalystė. Žemės keleivių epas* turi bendrumo su Grahamo Swifto romano *Vandens žemė* istoriografinėmis metafikcijomis, bet tiesioginės įtakos čia nebūta (lietuvių autoriai, rašydami savo tekstus, minėtų britų romanų nebuvo skaitę). Šios tipologinės paralelės tik liudija, kad įmanoma prilygti užsienietiškiems standartams ir be atvirų imitacijų.

Jaunesnė rašytojų karta yra gerai įsisąmoninusi silpnąją lietuvių romano savybę – negebėjimą valingai struktūruoti pasakojimo medžiagą. Dalis šiandienos romanistų romanus konstruoja iš fragmentiškų skiautinių, emocingų personažų monologų (L. Gutauskas, Renata Šerelytė); nuobodžiai chronologiškai dėstomos pagrindinio herojaus brendimo ar žlugimo istorijos (Laura Sintija Černiauskaitė, R. Granauskas). Ši akivaizdi silpnos struktūros problema angažuotai gvildinama naujajame S. Parulskio romane *Murmanti siena*, transfigūruojant žaidimo / rašymo metaforą:

„Kurdamas savo kūrinio struktūrą, rašytojas imasi labai panašių veiksmų kaip ir snukerio²⁹ žaidėjas. Pirmiausia turi įmušti raudoną, kad galėtum mušti spalvotą. Ir mušti taip, kad kiekvienas tavo smūgis būtų pasirengimas kitam smūgiui. <...> Aukščiausios klasės meistrai sumuša juos nesustodami – tobulos struktūros kūrinys. Jeigu raudonus rutulius muši pakaitomis su mažesnės vertės spalvotaisiais, pavyzdžiui, geltonu ar žaliu, ar rudu, taškų skaičius bus mažesnis, vadinasi struktūra silpnesnė, skylėta. Jeigu laimėsi rinkdamas tik tai po keletą taškų, jei prie stalo teks prieiti bent keliolika sykių – fragmentiškumas, epizodai menkai susieti vieni su kitais, kitaip tariant, siurrealistinis postmodernizmas – produktas, kuriuo daugelis rašytojų mėgina pateisinti nesugebėjimą sukurti klasikinę struktūrą“³⁰.

Lietuvių romane rasime visų XX a. literatūros vystymosi linijų pradmenis, tad dabar galima pasinaudoti puikia galimybe pasiekti jų sintezę, pasakojimo brandą.

GRĖSMĖS

Skubotas rašymas, manieringumas, daugiažodystė sąlygoja lėkštų romanų gausą. Rašančių bendrija šiandien vis labiau diferencijuojasi į rinkos profesionalus ir žodžio profesionalus. Rinkos kriterijus – ne talentas, o knygų perkamumas, greit pagaminamos prekės žavesys. Debiutantų romanistikoje vyrauja anarchiška artistinė laisvė, tradicinių literatūros parametrų ignoravimas, visų pirma – kalbinio lygmens. Rinka legitimuoja specifinį mąstymo būdą, kuris paklausus, konkurencingas, bet gana tolimas estetinei literatūros prigimčiai.

Net talentingesnių romanistų kūryboje pastebimas siekis suvienyti visas įmanomas konjunktūras ir taip įtikti didesniai skaitytojų būriui. Tai raizgus siužetas su kūniškų malonumų adoravimu, *ego* saviraiška, greitas traumų išsigydymas, gražių detalių inkliuzai ir būtinai šmaikštus, žaismingas, trumpų sakinių ironiškas stilius (tokio pasakojimo pagrindu susiformavo nauja žanro atmaina – žurnalistinis romanas). Niveliaciją skatina masinės kultūros bestseleriai. Literatūrinių kontaktų tankumynas (per vertimus, tarptautinius literatūros renginius, knygų mugės etc.) nejučia blukina kiekvienos literatūros savitumą, į pirmą

²⁹ Į biliardą panašus žaidimas su spalvotais rutuliais.

³⁰ S. Parulskis, *Murmanti siena*, Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 350–351.

planą išskeldamas visiems aktualias ir suprantamas bendrybes. Kultūrų dialoge išsilaikyti savitiems padėtų stiprus mentalinis imunitetas, tačiau jo kaip tik stokojame. Posovietinė visuomenė labai neatspari jokioms išorinėms įtakoms, kadangi buvo sunaikinti paskiro asmens savarankiškumo ir apsisprendimo įpročiai, o paliktas tuštumas lengvai užpildo stereotipai, manipuliacinė retorika ir „lėkštumo represyvumas“ (A. Sverdiolas).

Suskiaudžiant straipsnį lyg ir derėtų pateikti SSGG koreliacinę matricą, kaip ateityje galėtų susiklostyti lietuvių romano savybių santykis. Deja, kultūros lauke tokios prognozės neįmanomos. Tad tenka užbaigti retoriniais klausimais: ar stiprybės leis panaudoti palankias galimybes ir padės išvengti grėsmių? Ar silpnybės netrukdytų to padaryti?

Gauta 2009 02 20
Parengta 2009 02 27

JŪRATĖ SPRINDYTĖ

SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) of the Lithuanian novel

Summary

Tendencies of the Lithuanian novel development from the 1930s to the present day are surveyed. The stimulus to take a new look at the evolution of the most popular prosaic genre was an important anniversary of 2008 – 75 years since the publication of the novel *Altorių šešėly* [*In the Shade of the Altars*] (1933) by Vincas Mykolaitis-Putinas, which was a new stage in Lithuanian literature. This novel is highly valued in the literature history as a valuable psychological novel which contributed to the expansion and variety of the genre. To systematically survey the literature phenomena, a self-analysis scheme common in business organizations, SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), is employed. The strong sides of the Lithuanian novel include realistic narrative, lyricism, ethnic substratum, magic realism, and the art of double meaning. Its weak points are too much empiricism, illustrativity, poor mastering of the genre structure, a pathetic or whining relationship with the environment, and the lack of attention to the formal side of writing. Opportunities mean to combine European self-consciousness with local experience and cultural memory. Threats imply losing identity and giving in to the pressures of popular culture. The article makes a bold assumption that if we rethink the term “novella”, which was popular during the Soviet period, some works of this genre could be actually attributed to the “small novel” (following the Estonian example), thus making the balance of the Lithuanian novel genre to look much richer.